

ועידה בינלאומית ומחירה הכבד

משה ז"ק

מיסמך זה שהוגש על-ידי השגריר האמריקאי לראש ממשלת ישראל שם למעשה קץ להסכם הבלתי-כתוב ולתיאום המלא בין ממשלות ישראל וארה"ב. בהתנגדותן הנמרצת למסע הסובייטי להכנסת המזרח התיכון על בעיותיו הסבוכות בסד של ועידה בינלאומית, שבה תוכל ברית-המועצות למלא תפקיד מרכזי. עוד בדצמבר, 1986 כלומר ארבעה חדשים לפני "הסכם לונדון", לא נרתעו ארה"ב וישראל להיות כמעט בודדות בהצבעה בעצרת האו"ם נגד ההצעה לכוון ועדה מכינה של המעצמות שתטפל בכינוסה של הוועידה הבינלאומית. 123 מדינות, חברות האו"ם, הצביעו בעד כינון הוועידה, ורק שלוש הצביעו נגדה: ארה"ב, ישראל ואנטיגואה. 19 מדינות מערביות, כגון קנדה ואוסטרליה, צרפת וגרמניה המערבית, בריטניה ופורטוגל נמנעו מהצבעה.

לידתו של רעיון הוועידה

למעשה, זגלה ברית-המועצות ברעיון הוועידה הבינלאומית למזרח התיכון עוד לפני נאום ברזנייב בקונגרס ה-26 של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית ב-22 בפברואר 1981. עוד בשנת 1955 הציע וייצילאב מולוטוב, שר החוץ הסובייטי לעמיתיו שרי-החוץ של מעצמות המערב, בעת שנפגשו בזינווה, לכנס ועידה מזרח-תיכונית. המציע חשב אז על ועידה בשהתתפות ארבע המעצמות בלבד, אך יותר מאוחר לבשה התכנית צורה של ועידת המעצמות בשיתוף מדינות האזור. ועידה במתכונת זו הוזכרה בשנת 1971, בפגישה חשאית בווינה בין נציג ישראל לבין הנציג הסובייטי ד"ר ייבגני פרימאקוב (שהציג עצמו כמדבר "בשם הנהגה הסובייטית"). בדצמבר 1973 לבש רעיון זה צורה של ועידה של ישראל וארצות-ערב בחסות ארה"ב וברית המועצות, הידועה בשם וועידת זינווה. בשנת 1981 החליפה התכנית הסובייטית מחלצות: ועידה בינלאומית בהשתתפות חמש החברות הקבועות במועצת הבטחון, ישראל, ארצות ערב ואש"ף. העלאת נושא הוועידה הבינלאומית למזרח התיכון, למעלת הנאום המרכזי בקונגרס המפלגה הקומוניסטית הסובייטית הפכה אותה ליעד מרכזי בדיפלומטיה הסובייטית. החל מאותה שנה נכללה הקריאה לוועידה בינלאומית בהודעות המשותפות שפירסמו המנהיגים הסובייטיים עם אורחים רמי-מעלה שביקרו במוסקו, והיא הפכה קרש קפיצה להסתערות הסובייטים באו"ם. לצורך זה גיבשו הסובייטים קואליציה רחבה בעצרת האו"ם – בשותפות מדינות ערב והבלתי מזדהות. ומאז 1981 בכל

ומאס פיקרינג, שגריר ארה"ב בישראל, הפתיע ב-15 באפריל 1987 את ראש הממשלה, יצחק שמיר, כאשר הניח על השולחן מיסמך של 350 מלים המשתרע על עמוד אחד בלבד, והכולל הבנה שהושגה בלונדון ארבעה ימים קודם לכן (11 באפריל) בין שר החוץ שמעון פרס, לבין ממשלת ירדן. אמנם, השורה האחרונה במיסמך, הנושא את הכותרת "הבנה בשלושה חלקים בין ישראל וירדן" אומרת, כי "ההסכמה הנזכרת לעיל, טעונה אישור של ממשלות ישראל וירדן". אך ראש הממשלה הרגיש שלא בנוח, ששגריר ארה"ב מוסר לו את נוסח ההסכם ולא שר החוץ, שחזר לארץ ימים אחדים קודם. לכן מן הפגישה התשאית בלונדון, וזה לשון המיסמך שהוכתר כ"סודי ורגיש ביותר":¹

הסכם בין ממשלת ירדן, שתזרה ואישרה את קיומו לממשלת ארה"ב לבין שר החוץ של ישראל, עד לאישורה של ממשלת ישראל.

א. המזכיר הכללי של האו"ם ישלח את ההזמנות לחמש החברות הקבועות במועצת הבטחון ולצדדים המעורבים בסכסוך הערבי-ישראלי, על מנת לנהל מו"מ להסדר בדרכי שלום שיבוסס על החלטות 242 ו-338 במטרה להביא לשלום כולל באזור, בטחון למדינות בו, ולהענות לזכויות הלגיטימיות של העם הפלשתיני.

ב. המשתתפים בוועידה מסכימים, כי מטרת המו"מ היא השגת יישוב בדרכי שלום של הסכסוך הערבי-ישראלי, שיהיה מושתת על החלטות 242 ו-338; וכן פתרון בדרכי שלום של הבעיה הפלשתינית על כל היבטיה. הוועידה מזמינה את הצדדים להקים ועדות דו-צדדיות על בסיס גיאוגרפי, כדי לדון בנושאים בעלי אינטרס משותף.

ג. ירדן וישראל הסכימו:

1. הוועידה הבינלאומית לא תכפה פתרון, ולא תפעיל וטו על כל הסכם שיושג בין הצדדים.
2. המו"מ יהיה ישיר בוועדות הדו-צדדיות.
3. הבעיה הפלשתינית תידון בוועדה הדו-צדדית, שבה תשתתפנה משלחת ירדנית-פלשתינית מזה ומשלחת ישראלית מזה.
4. הנציגים הפלשתיניים ייכללו במשלחת הירדנית-פלשתינית.
5. בוועידה יוכלו להשתתף רק מי שקיבל את החלטות 242 ו-338 והתנער מדרך הטרור והאלימות.
6. כל ועדה דו-צדדית תנהל את המו"מ בנפרד.
7. ישראל וירדן יחליטו ביניהן, בדרך של הסכם הדדי, על הבעיות האחרות.

1. בהסכם נאמר, כי שני הצדדים יציגו אותו לפני ארה"ב. ואחרי ששתי הממשלות תאשרנה אותו, יפורסמו רק חלקים א' וב' שלו, בתור הצעות אמריקאיות, ואילו חלק ג' יישמר בסוד בתור הבטחה שניתנה על ידי ממשלת ירדן לממשלת ארה"ב על מנת להעביר אותה לממשלת ישראל.

משה ז"ק, עתונאי וחוקר. לשעבר עורך מעריב. מ. ז"ק מרבה לפרסם בעתונות מקומית וזרה. ספרו הקרוב תחת הכותרת **ארבעים שנות דו-שיח מוסקבה-ירושלים**, יראה אור בהוצאת מעריב.

ביקורת פומבית על חוסיין. כפי שהיתה נוהגת בעבר. ואף בעלות בריתה באזור. בייחוד סוריה. שותקות אל מול הפרסומים שחוסיין הגיע לכלל הסכם עם ישראל על אופי המר"מ הדו-צדדי בוועידה הבינלאומית.

ברית המועצות מתעלמת מהסכם חוסיין. היא אינה מקבלת את התנאים. נציגי ישראל שמעו באחרונה מפי נציגים סובייטיים דברים ברורים. שאין הם מתכוונים לשמש ניצבים בוועידה הבינלאומית. בריה"מ מבקשת להיות שותפה פעילה בעיצוב ההסדר במזרח-התיכון. אך אין היא תוקפת את חוסיין. שכן היא אסירת תודה על השירות הרב שעשה למען קרב את בריה"מ ליעד הדיפלומטי שלה במזרח התיכון. הוא פיצח את ההתנגדות העקרונית הישראלית והאמריקאית לרעיון הוועידה. ואין ברית-המועצות חייבת לקבל את הסכמתו של חוסיין לפרטיה. על כך יש לה זמן להתמקח עם ישראל וארה"ב כאחת. בייחוד על ייצוג אש"ף בוועידה.

ועידות בינלאומיות למזרח-התיכון

הנסיון מלמד. כי כל הוועידות הבינלאומיות שנקראו ליישוב בעיות במזרח התיכון נחלו כשלון. בארבעת העשורים האחרונים נערכו שלוש ועידות כאלה. והן:

- א) ועידת לוזאן – שנפתחה ב-17 באפריל 1949 ליישוב הסכסוך הישראלי-ערבי. בחסות ועדת הפיוס של האו"ם.
- ב) ועידת לונדון – שנפתחה באוגוסט 1956 ליישוב המשבר בתעלת סואץ.
- ג) ועידת ז'נווה. שנפתחה ב-21 בדצמבר 1973. בנשיאות ארה"ב וברית-המועצות. לחיפוש הסדר ישראלי-ערבי. בתום מלחמת יום הכיפורים.

ועידת לוזאן 1949 כונסה על-ידי ועדת הפיוס של האו"ם. שחבריה היו ארה"ב, צרפת ותורכיה. ברית המועצות ערערה על הרכב זה של הוועידה, ואילו ישראל ערערה על השיטה הנדונה מראש לכשלונו של ניהול מר"מ בדרך של ועידה. במקום עידוד מר"מ ישיר בין הצדדים. ישראל, מצרים, ירדן, סוריה ולבנון הוזמנו להשתתף בוועידה יחד עם נציגי ארה"ב, צרפת ותורכיה. אולם בעוד שנציגי ישראל נפגשו בחשאי בנפרד עם נציגיהן של מדינות ערב, סירבו הערבים לשבת בפומבי עם נציגי ישראל תחת קורת גג אחת. במלון אחד. במקום ועידה משותפת ניהלו. איפוא, חברי ועדת הפיוס שיחות עם הישראלים לחוד ועם הערבים לחוד. ולא השיגו דבר. פרט למשבר חמור ביחסים בין ישראל לארה"ב כאשר הנציג האמריקאי, שהיה יזידו של טרומן שיכנע את הנשיא. כי עדיף ללחוץ על ישראל לוותר. מאשר להודות בכשלונו הוועידה. הנשיא טרומן שיגר אגרת חריפה ביותר לדוד בן-גוריון שבה איים ב"בחינה מחדש של יחס ארצות-הברית לישראל". למקרה שלא תסכים לווייתורים הטריטוריאליים שוועדת הפיוס למען הערבים.

אירוניה של הגורל. דווקא תמיכתה של ברית-המועצות שהתנגדה אז לקריעת הנגב מעל ישראל סייעה להדיפת הלחץ האמריקאי. ועידת לוזאן נסתיימה בכשלון. ועידת לונדון 1956. ישראל לא הוזמנה לוועידה זו על השיט בתעלת סואץ. חרף האינטרס הרב שהיה לה בנושא. בקשתה להשתתף בוועידה שנערכה בלונדון נדחתה. משום שיוזמיה חששו להרגיז את מצרים.

ברית המועצות הפתיעה את המערב בהענותה להזמנה. היא שיגרה את שר החוץ דימיטרי שפילוב. שבשיחות האיטיות דיבר בגלוי. כי הסובייטים מבקשים להיות שותפים בכל הסדר במזרח-התיכון. אולם המערב לא שעה לבקשות אלה. כשם שלא שעה בקיץ 1955 בעת מגישת ארבעת שרי החוץ בז'נווה להסבריו של מולוטוב על האינטרס שיש לברית-המועצות במזרח התיכון. משלא הסכים המערב להגיע לכלל הסכם עם ברית-המועצות, הצביעו הסובייטים נגד ההחלטה שנתקבלה בוועידה בענין הסכסוך עם מצרים. וזה שימש האות לנאצר לדחות את ההצעות

מושב של עצרת האו"ם הם מוסיפים נדבך נוסף בלחץ לכינוסה של ועידה בינלאומית. ביסוד השותפות הסובייטית עם מדינות ערב מונחים שני מניעים שונים. הסובייטים רואים בוועידה הבינלאומית אמצעי לזכות בהכרה בינלאומית במעמדה של ברית-המועצות במזרח-התיכון ובשלב מאוחר יותר מכשיר להבטחת שיתופה בכל הסדר מדיני. שיבטיח לה נוכחות צבאית. ולוא סמלית. במסגרת כוח המשקיפים של האו"ם שיוצבו באזורים המפורזים בגבולות. ומה שחשוב לא פחות. למסד את חלקה של ברית-המועצות בשמירת השלום במזרח התיכון.

הקיטוב בדוקטרינות של ישראל והערבים

נקודת-המוצא של מדינות ערב. בתמכן בקונספציה של הוועידה הבינלאומית אינה הבטחת הזכויות הסובייטיות. המניע לדבקותן במסגרת הוועידה הבינלאומית נעוץ בהתנגדותן הנחושה למר"מ הישיר עם ישראל. הן רואות בוועידה מכשיר להסגת ישראל מגבולותיה. בלא שיאלצו לוותר על דוקטרינת חרטום של "לא משא ומתן ולא הכרה".

מניעיה של הקואליציה הסובייטית-ערבית נגד הוועידה מעוררים במקביל את הקואליציה האמריקאית-ישראלית שנתחשלה באו"ם. כדי לסכל את התכניות של הצד שכנגד. וושינגטון. מתוך נחרצותה למנוע מברית המועצות מעמד שווה ומוכר במזרח התיכון. מתוך הכרה שיש לבלום את נסיונותיה של מוסקווה להפוך את המזרח התיכון לקונדומיניון אמריקאי-סובייטי. הגיעה וושינגטון לכלל הבנה עם ישראל על האסטרטגיה לחסימת דרכה של הוועידה הבינלאומית. ואילו ירושלים. מתוך שראתה בוועידה הבינלאומית תכלית ניגוד לדוקטרינה של המר"מ הישיר, שהונח ביסוד מדיניות החוץ הישראלית. שמחה למוצא סעד מדיני אצל ארה"ב בבלימת ההסתערות הסובייטית-ערבית באו"ם. על רקע זה צמח השיתוף בין שתי המדינות ונתחשלו חישובי התיאום ביניהן. התיאום ביניהן מצא את ביטויו גם בהסתמכות הדדית באגרות לאו"ם. שבהן מחו על כינוסה בז'נווה של ועידת האו"ם לענייני פלשתיין. מדינות הקואליציה הסובייטית-ערבית רטנו. הן יכלו להוסיף גינוי נוסף לארה"ב וישראל על נסיון לחבל ב"וועידת פלשתיין" של האו"ם. אך הן לא יכלו להפית רוח-זחיים בהחלטותיה של ועידה זו. שכן באי-השתתפותה השמיטה ישראל, כבעלת חמישים אחוז מהסכסוך הישראלי-ערבי. מתחת לרגליה של הוועידה את היומרה ליישוב הסכסוך. היו למדינות ערב 123 קולות נגד שלושה. אבל מכוח התמיכה שלה בישראל החזיקה ארה"ב לפחות חמישים אחוז מן הסכסוך. ועל ידי כך יכלה גם להתעלם מן ההחלטות הקיצוניות והחריפות שנתקבלו בעצרת האו"ם נגד ישראל. וודאי מן הקריאות להטיל עליה חרם כלכלי. מדיני ולבטל את הסכם קמפ-דייוויד.

המיסמך החדש. שהוגש על-ידי השגריר פיקרינג לראש הממשלה – גרם בראש וראשונה לסערת-רוחות בישראל. ואף איים בקיצור ימיה של ממשלת האחדות הלאומית. הוא גם אושש את ברית-המועצות ומדינות-ערב במסקנתן. שההתנגדות האמריקאית-ישראלית לרעיון הוועידה הבינלאומית הולכת ונשחקת. אמנם גם האמריקאים והישראלים עדיין מציגים תנאים שונים. אבל נסדקו נסדקים רציניים בהתנגדותם. והם נותנים יסוד להאמין. כי עם הדגל שהניף ליאוניד ברז'נייב לפני שש שנים. בקונגרס המפלגה הקומוניסטית הסובייטית. עתיד לכבוש בקרוב את המישלט האחרון במיתחם שעליו מסתערת הדיפלומאטיה הסובייטית זה שש שנים. לאחר שעם דגל הוועידה הבינלאומית הצליחו הסובייטים לגבש רוב באו"ם למען שותפותה המוכרת של ברית המועצות במזרח-התיכון. נאלצו בשנים האחרונות להתמודד עם ההתנגדות הישראלית-אמריקאית. ואף זו מתחילה להתערער. לכן. אין הסובייטים מתרגשים. כאשר שר החוץ של ישראל חוזר ומדגיש. כי כוונתו לפתיחה בינלאומית בלבד. או כאשר ישראל וירדן מגיעות לכלל הבנה על עקיפת אש"ף. כדי לא לשתפו בוועידה. ברית המועצות אף לא מותחת

* בוועידת הלסינקי השיגה בריה"מ את הכרת המערב בסטאטוס-קוו הטריטוריאלי באירופה.
* ואילו בוועידה מזרח תיכונית מבקשת בריה"מ להשיג את מעמד השותף המוכר ושווה הזכויות באיזור.
התנגדותה של ארה"ב לוועידה הוסברה באורח רשמי על ידי שגרירת ארה"ב לשעבר באר"ם ג'ין קירקפטריק, שכתבה באגרתה מן ה-4 בינואר 1984. "אפשר לצפות כי וועידה כזאת תהפוך במה לתעמולה ולעמדות קיצוניות, וככל הנראה תניב תוצאות חד-צדדיות, שלא תהיינה מקובלות על צד אחד בלבד ולכן בלתי ניתנות לביצוע".
ברם, מעבר לטיעון של העדר המעשיות קיים השיקול האסטרטגי.

לארה"ב יש יסוד להניח, כי הלגיטימציה של המעמד השווה לבריה"מ במזרח התיכון, תהיה לסובייטים בבחינת קרש קפיצה להתערבות מוחשית. לאחר שתשיג הכרה במעמד תראה עצמה בריה"מ זכאית להתערב כל עת שתמצא לנכון או לבחוש בעניינים הפנימיים של מדינות האיזור, כל עת שיראה לה אפשרי הדבר..

מה מחפשים הערבים בוועידה הבינלאומית?

הערבים רוצים בוועידה על מנת להשיג שלושה יעדים:
א. הכרה מלאה באש"ף.
ב. המשך בתהליך הדה-לגיטימציה של ישראל, בעקבות החלטת האו"ם משנת 1975 המשווה את הצינונות לגזענות.
ג. החיית החלטות האו"ם משנת 1947 ביחס לגבולותיה של ישראל, ומשנת 1948 ביחס לאוכלוסייתה של ישראל – החזרת מאות אלפי פליטים לתוך גבולות החלוקה.
הערבים נוטים להאמין, כי תחת חסותה של וועידה בינלאומית הם יוכלו לזעזע או לפחות לגרוע מן הריבונות הישראלית על ידי הפקעת זכותה לנהל מו"מ על סכסוכים מקומיים עם שכניה. בינאום הסכסוך ישחרר את הערבים, לדעתם, מן הצורך להכיר בישראל, אפילו תמורת נסיגת ישראל משטחי מריבה.
ישראל מתנגדת לבינאום של הסכסוך גם משום שזה עלול להפוך כל מחלוקת מקומית לסיכסוך בינמעצמותי.
מסוכן להניח לפתחן של מעצמות-העל את חילוקי הדעות המקומיים שמוטב לאתנם, ברצון או שלא ברצון ייאלצו מעצמות-העל לדאוג ליישובם של אותם סכסוכים קטנים, המאיימים לסבך אותן בעימותים בינמעצמותים, ובכך טמונה הסכנה של כפיית הסדרים, חרף רצונן המוצהר נגד כפיית פתרונות.

בריה"מ, מתוך רצון להגביר את השפעתה במזרח התיכון, תומכת בדוקטרינה הערבית, בדבר הסדר כפוי על ישראל, ואילו עמדתה של ארה"ב המנסה לבלום השפעה סובייטית, משיקה לדוקטרינה הישראלית בדבר מו"מ ישיר המרחיק את הסובייטים מהתערבות ישירה.

האיום הסובייטי שגרם לתפנית

וועידת זינווה משנת 1973, אותה הגדיר ברזנייב, כדגם לוועידה בינלאומית, היתה פשרת-שעה בין הגישה האמריקאית לתפיסה הסובייטית, ובגלל הניגוד האינהרנטי שבין שני מרכיביה היא לא יכלה להאריך ימים.

באגרת לגולדה מאיר כתב הנשיא ניקסון: "זו הפעם הראשונה שבריה"מ מסכימה למו"מ ישיר בין ישראל וארצות ערב".² אין

שהגישה לו משלחת בראשותו של רוברט מניזס, ראש ממשלת אוסטרליה ליישוב הסכסוך והתוצאה ידועה. המשבר הוביל למלחמה שפרצה בסוף אוקטובר 1956.

וועידת זינווה 1973 לאמיתו של דבר, יותר משתרמה להפרדת כוחות בין ישראל לשכנותיה. שימשה אמצעי לצינון בין שתי מעצמות-העל אשר בסוף מלחמת יום-הכיפורים מצאו את עצמן על סף עימות גרעיני. כותרים רבים נקשרו לראשה של וועידה זו, והיו שייחסו לה את הזכות של השגת ההסכם הראשון להפרדת כוחות בין ישראל ומצרים. למעשה, נתבקשה ישראל על ידי ארה"ב לוותר על האפשרות להגיע להסכם הפרדת כוחות עם מצרים בדרך של שיחות ישירות שהתנהלו באהל ק"מ-ה-101 (בין האלוף אהרון יריב לגנרל גמאסי המצרי), כדי להזין את וועידת זינווה.

האמריקאים נזדקקו לנושא שוועידת זינווה תוכל להגיע בו לסכמה כללית, ועל ידי כך לתת לסובייטים תחושה של שותפות. שכן, בשלבים הבאים של המו"מ לא התכוון שר החוץ האמריקאי לשתף את ברית המועצות.

הנסיגה מוועידת זינווה

חסידי הוועידה הבינלאומית קושרים כאמור, עד היום כותרים לוועידת זינווה כאילו הודות לה הושגו הסכמי ההפרדה עם מצרים וסוריה. ולא היא: סוריה לא השתתפה בוועידה והושג אתה הסכם הפרדה. ואילו ירדן השתתפה בוועידת זינווה ולא השיגה נסיגה ישראלית כפי שביקשה.

וועידת זינווה היתה בבחינת מושב מפלט לד"ר קיסינג'ר, להנתק מספינת האוויר שאליה נכנס במוסקבה ב-20 באוקטובר 1973. בשלהי מלחמת יום הכיפורים, לאחר שנתן את הסכמתו לנשיאות המשותפת אמריקאית-סובייטית, למו"מ בין הצדדים, חיפש קיסינג'ר דרכים להתנער משותפות זו. ואת זאת השיג בשיחות עם הישראלים, המצרים והסורים, מחוץ למסגרת הוועידה. למורת רוחו של עמיתו הסובייטי, אנדריי גרומיקו, הוועידה עצמה צומצמה לממדי טכס בלבד. במיזכר הבנה חשאי בין ד"ר קיסינג'ר לבין גולדה מאיר הוגדר תפקידו של קורט וולדהיים, מזכיר האו"ם כ"לא בעניינים סובסטנטיביים". למעשה כל הוועידה, אשר מזכיר האו"ם כינה אותה "וועידת שלום" היתה טכסית בלבד. צרמוניה עם נאומים מרשימים. השלום לא הושג בדרך זו של וועידה. הסכם השלום שנחתם בין ישראל למצרים בשנת 1979, לא בא באמצעות וועידת זינווה, אדרבא, הודות לדחייה המשותפת של התכנית לכינוסה מחדש של וועידת זינווה, כפי שהוצעה בהצהרה המשותפת של הנשיא קארטר ושר החוץ הסובייטי אנדריי גרומיקו ב-1 באוקטובר 1977. הצלחתם של בגין וסאדאת לבלום את יוזמת קארטר-גרומיקו,³ סללה את הדרך לביקור סאדאת בירושלים, ובעקבותיו להסכמי קמפ-דייב. הסכם, אשר חסם את הדרך לבינאום של של הסכסוך הישראלי-ערבי וקבע את המירסם למו"מ ישיר לבין ישראל לערבים.

עבר זמנן של הוועידות הבינלאומיות נוסח המאה ה-19. כמו הקונגרס בווינה או קונגרס ברלין, בהם עיצבו המעצמות את גורל האומות וגבולותיהן.

השיקולים הסובייטיים והאמריקאים

שיקולים גיאואסטרטגיים ולא דוקא בחינת יכולתה של הוועידה הבינלאומית להסדיר בעיות שנויות במחלוקת במזרח התיכון, הם שמנחים את מעצמות העל ביחסן לרעיון הוועידה. בריה"מ חותרת להשיג את היעד האסטרטגי של שותפות מוכרת בעלת מעמד שווה לזה של ארה"ב באיזור, ושאיתה זו היא המדריכה את האקספנסיוניזם הדיפלומטי שלה, כפי שבא לידי ביטוי בוועידות יאלטה והלסינקי.

* בוועידת יאלטה השיגה בריה"מ את הכרת המערב בשוויון מעמדה באירופה.

2. הנשיא קארטר בספרו האוטוביוגרפי: KEEPING FAITH pp. 294 מספר, כי ב-4 באוקטובר 1977 קיבל שדר מסאדאת שהכיל בקשה שלא לנקוט צעד כלשהו שיכול למנוע מישראל ומצרים לנהל מו"מ במישורין. סיירוס ואנס בספרו: HARD CHOICES pp. 193 מספר כי משה דיין הודיע לו ולקארטר, שבנסיבות שנוצרו לא תבוא ישראל לוועידת זינווה.

3. R. NIXON, MEMOIRS VOL.2 pp.67

העובדה שברית-המועצות אינה מקיימת יחסים דיפלומטיים עם ישראל. מטילה ממשלת ישראל בספק רציני את הממשות והנאותות. שבריה"מ תפעל כאחת משתי המעצמות אשר בחסותן מתנהלת הוועידה. ארה"ב רושמת לפנייה את הסתייגותה של ישראל".

ההסכמה המעניינת ביותר היתה זו שאמרה, כי "המוקד העיקרי של הוועידה יהיה הדיון בין הצדדים הנוגעים בדבר, בלי נוכחות של מעצמה כלשהי".

וויטוריו של חוסיין בהסכם 11 באפריל 1987 יחווירו לעומת מיזכר ההבנה של 16 בדצמבר, 1973 שבו נחשמה דרכו של אש"ף במו"מ שבמרכזו הועמד המו"מ הישיר בין הצדדים, וצומצמה ביותר ההשפעה הסובייטית עד כדי הבטחה בכתב אמריקנית, כי "ברוח של היחסים הקיימים בין ישראל לבין ארה"ב תיועץ ארה"ב צעד בצעד לגבי כל הרעיונות שתוצעה לבחון עם הסובייטים או עם הערבים בנוגע למו"מ".

המאמצים לצמצום המעורבות הסובייטית

סעיף זה נועד למנוע הישנותה של הפרשה שהרגיזה את גולדה מאיר, כאשר קיסניגר במוסקווה הגיע להסכם עם ברזנייב על הפסקת-האש וכן על וועידת זינווה בלא לידע את ישראל תחילה, על הצפוי לה.

שר החוץ האמריקאני היה מוכן לקבל על עצמו את כל המיגבלות ורבות אחרות, משום שהוא עצמו חיפש דרך נאותה לצמצם את "החסות הנאותה". ואכן זאת השיג מאחורי הקלעים של שני ימי כינוסה של ועידת זינווה.

הסובייטים ביקשו להשתתף בדיוני הוועדה הצבאית שהוקמה בוועידה לקביעת תנאי הפרדת הכוחות בין ישראל למצרים, אך קיסניגר חסם להם את הדרך. לפי המלצתו הודיעה ישראל, כי תעזוב את אולם הישיבות, אם גררל סובייטי יבוא לישיבת הוועדה הצבאית הישראלית-מצרית, בנוסף לנציג האו"ם. בכוח תמרוני הוא גרם שהמצרים והישראלים יזמינו אותו לתווך ביניהם בשאלת הפרדת הכוחות, ואפילו הסורים שהיו לקוחות סובייטים הודיעו לו שהם מעדיפים מסע דילוגים שלו בין דמשק לירושלים על מו"מ בזינווה במסגרת הוועידה, כפי שתבע בפומבי ליאוניד ברזנייב השליט הסובייטי.

תמרוניו של קיסניגר לדחיקת רגליהם של הסובייטים מהמו"מ הישראלי-ערבי לא נעלמו מעיניה של ממשלת ברית המועצות. בפברואר 1974 בא אנדריי גרומיקו לוויטנינגטון, כדי להתלונן לפני הנשיא ניקסון, שארה"ב מפירה את ההסכמה שהושגה במוסקבה בדבר חסות סובייטית-אמריקאית להסדר במזרח התיכון. שר החוץ הסובייטי אף רמז שבריה"מ עלולה לנקוט אמצעים חד-צדדיים שיפריעו למהלכים האמריקאיים, אך קיסניגר לא נבהל, לכל היותר הוא היה נכון למסור לגרומיקו מידע אך העיד על עצמו, כי האסטרטגיה האמריקנית היתה מכוונת לצמצום תפקידה של ברית-המועצות במזרח, "כיוון שבלתי-אפשרי לגשר על הפער בין האינטרסים המנוגדים שלנו באזור". קיסניגר התרברב מאד בהישגיו הדיפלומטיים ונהנה לשמע סיפורו של חאפז אסד, כי הוא הניח לגרומיקו להמתין 24 שעות עד שנפגש עמו, וכיצד לא התירה סוריה למטוסו של

זה מדויק. שכן בראשית שנות החמישים לפני שהזדהתה עם המדיניות הערבית, תמכה בריה"מ במו"מ ישיר, אך הנרי קיסניגר, שחנה חניית ביניים בתל אביב, בצהרי ה-22 באוקטובר 1973 בדרכו מוויטנינגטון למוסקבה הסביר לגולדה מאיר, הנסערת מרעיון הוועידה בחסות האו"מ את מהות הפשרה שהוא מגיע אליה במוסקבה. הסובייטים, כך הסביר, הסכימו בפעם הראשונה לקונספציה של משא ומתן ישיר בין ישראל והערבים ותמורת זאת הסכימו האמריקאים "לחסות נאותה" של ארה"ב ובריה"מ על המו"מ הישיר בין הצדדים. ולראיה הביא את נוסח ההחלטה 338 שנתקבלה אותו בוקר במועצת הבטחון, על פי יוזמה אמריקאית סובייטית שבה נאמר:

"מועצת הבטחון מחליטה, כי מיד ובעת ובעונה אחת עם הפסקת האש יתחיל מו"מ בין הצדדים הנוגעים בדבר. בחסות נאותה במגמה לכוון שלום צודק ובר-קיימא במזרח התיכון".⁴ כלומר, נקודת המוצא היא המו"מ המיידית בין הצדדים, ואילו החסות שארה"ב ובריה"מ יתנו למו"מ זה, היא בחינת פירוש "לחסות נאותה".

קונספציה זו של הוועידה הבינלאומית היא שונה בתכלית מן הוועידה עליה החליטה עצרת האו"מ ב-1981, בעקבות הצעת ברזנייב. החלטה, המשמשת עד היום בסיס לדרישותיהן של מדינות ערב והגוש הסובייטי. הוועידה היא נקודת מוצא, שבמסגרתה יכולות להיות גם וועדות דו צדדיות, אך המסגרת הבינלאומית היא הקובעת, היא המכריעה בכל הסדר באזור.

מכתבו של ברזנייב אל הנשיא ניקסון, יומיים לאחר מכן, ב-24 באוקטובר 1973 זעזע את הדטאנט ועורר מחשבה שניה אצל קיסניגר על אפשרות הנסיגה מהסכם מוסקבה – בדבר "החסות הנאותה" למו"מ הישראלי-ערבי.

ליאוניד ברזנייב כתב לניקסון:⁵ "אומר זאת חד וחלק, כי אם תראו בבלתי אפשרי לפעול עמו בעניין זה, ניאלץ לעמוד נוכח הצורך לדון בדחיפות בשאלת נקיטת צעדים נאותים באורח חד צדדי".

איום סובייטי זה דרך את המימשל האמריקאי לתגובה מהירה. הן על ידי אזהרה לסובייטים להמנע מכל פעולה חד צדדית והן על ידי נקיטת צעדי כוננות צבאיים למניעת התערבות סובייטית.

שנים לאחר מכן העריך גיימס שלזינגר, מי שהיה אז שר ההגנה האמריקאי את משמעותה של אגרת ברזנייב: "מכתב ברזנייב לניקסון, שבו איים להנחית כוחות סובייטיים באזור, בא למעשה לחזק את התביעה לקונדומיניון אמריקאי-סובייטי במזרח התיכון".

ההלם היה גדול. האמריקאים נוכחו לפתע כי הסכם "החסות הנאותה" מהווה למעשה עליה להתערבות צבאית סובייטית, ולחילופין מכשיר לחץ על ארה"ב שתסכים לשליטה אמריקאית-סובייטית משותפת באזור.

הכרה זו תרמה לנכונות שביע קיסניגר בדצמבר 1973 להגיע לכלל הסכם כתוב עם ישראל על צמצום המירבי של סמכויות וועידת זינווה, של מזכיר העו"מ בה, ואף של תפקיד בריה"ם בוועידה.

מיזכר ההבנה הסודי בין ישראל לארה"ב.

מיזכר ההבנה שנחתם ב-16 בדצמבר 1973 בין ישראל לבין ד"ר הנרי קיסניגר מטיל מיגבלות רבות על ועידת זינווה והמשתתפים בה ולא פורסם ברבים אף פעם. בזכרונותיו מזכיר קיסניגר את קיומו של המיזכר, אך אין הוא מגלה את תכנו. בשעת מעשה הוסכם לשמור זאת בסוד, מתוך נסיון שלא לפגוע בד"ר קורט ואלדהיים, שהיה אז מזכיר האו"ם. אילו נתפרסם לפני ועידת זינווה ששר החוץ האמריקאי חתם על הסכם ש"תפקידו העיקרי של מזכיר האו"ם יהיה להבטיח שהסידורים הטכניים של הוועידה יסופקו על ידי האו"ם, או שהוא "לא ימלא כל תפקיד של ממש מבחינה סובסטאנטיווית", היתה ודאי מתעוררת סערה. במיזכר ההבנה נכללה הפיסקה הבאה: "לאור

4. זהו סעיף 3 בהחלטת 338 שנתקבלה במועצת הבטחון ב-22 באוקטובר 1973. 14 הצביעו בעדה, סין לא השתתפה בהצבעה.

בדיווחה לכנסת ב-23 באוקטובר חשפה ראש הממשלה גולדה מאיר טפח ממיזכר ההבנה בין ישראל לארה"ב ואמרה:

"לפי גירסתם המוסמכת של נציגי ארה"ב פירושו של מו"מ בין הצדדים הוא מו"מ ישיר בין ישראל לבין שכנותיה בדבר שלום צודק ובר-קיימא. קביעה מפורשת כזו לא היתה כלולה בהחלטה 242 של מועצת הבטחון. ולא זו בלבד, אלא שבהחלטה הנוכחית נקבע גם העיתוי של התחלת המו"מ, דהיינו מיד ובמקביל להפסקת-האש".

5. H. KISSINGER, THE YEARS OF UPHEAVAL pp. 584

6. JAMES SCHLESINGER, THE EAGLE AND THE BEAR

7. כרך 63 מס' FOREIGN AFFAIRS 5

מקורות פרטיים, המיסמך עדיין לא פורסם רשמית.

האמריקאי, שדחה אותן על הסף, תוך הודעה חד – משמעית כי ארה"ב תתנגד בכל כוחה לכל נסיון של התערבות צבאית סובייטית חד-צדדית. את ההסבר לתגובה נחרצת זו של ארה"ב נתן ד"ר קיסינג'ר בזכרונותיו. כאשר כתב: "אין להעלות על הדעת הצעה מעין זו. שהרי אילו השלימה עמה ארה"ב, משמעה היה, כאילו נתנו ברכתנו לשיבת הסובייטים למצרים ודחפנו את מצרים בחזרה אל תחום ההשפעה הסובייטית".

בשני המקרים הוליד האיום הסובייטי הרהור שני במימסד האמריקאי לגבי השלכותיו של הדטאנט, כפי ששר ההגנה גיימס שלזינגר הסיק מאגרת ברזנייב: "זה זעזע את הדטאנט, אווירת הדטאנט לא החלימה מאז במלואה".

האיום שהיה כלול באגרת בולגאנין על פעולה צבאית סובייטית דחף את המימשל לעיצובה של "דוקטרינת אייזנהאור", שנועדה לבלום את התפשטות ההשפעה הסובייטית במזרח התיכון, ואילו האיום שהיה כלול באגרת ברזנייב דחפה את המימסד האמריקאי לרתיעה אמריקאית מפני הצמדות יתר להסכם מוסקבה (20 באוקטובר 1973) בדבר שיתוף – פעולה בינמעצמתי בהסדרים שלאחר מלחמת יום הכיפורים.

המסקנה האמריקאית לאור האיום של בולגאנין היתה, כי ברית המועצות ניסתה בעצם לנצל את אי ההבנות שבין ארה"ב לבין בריטניה וצרפת, על מנת לנסות לרשת, לפחות חלקית את הירושה האירופית במזרח התיכון. ארה"ב לא מצאה כל סיבה שתצדיק את הרחבת ההשפעה הסובייטית במזרח התיכון על חשבון בעלות בריתה מנאט"ו. משנוכחו הסובייטים, כי אין ארה"ב נוטה להתחלק אתם בהשפעה במזרח התיכון, הם הציעו תכנית נגדית לדוקטרינת אייזנהאור: ערובה של ארבע המעצמות לשמירת ריבונותן ושלמותן הטריטוריאלית של כל מדינות המזרח התיכון. שלש פעמים במהלך 1957 שיגרה ברית המועצות אגרות לשלש מעצמות המערב לערובה משותפת למזרח התיכון ושלוש פעמים נדחתה על ידן, גם כאשר ברית המועצות הציעה טיוטה להצהרה משותפת שכללה בין השאר התחייבות שלא להתערב בענייניהן הפנימיים של מדינות המזרח התיכון. ארה"ב התייחסה בחשדנות להבטחות סובייטיות אלה. בנסיון העבר היתה גלומה אזהרה, כי הערובה הסובייטית, או שיתוף הסובייטים בערובה, היא המפתח להתערבות סובייטית מתמדת.

האיום הסובייטי בשנת 1956 להפעיל כוח צבאי בסואץ כנגד בריטניה, צרפת וישראל הוליד את הדוקטרינה האמריקנית לבלימת הסובייטים במזרח התיכון, הידועה בשם "דוקטרינת אייזנהאור". האיום להפעיל כוח צבאי סובייטי בסואץ בשנת 1973 לא הוליד דוקטרינה חדשה, אך הוא צינן את הנכונות האמריקאית לשתף פעולה עם ברית המועצות לטיפול בתוצאותיה של מלחמת יום הכיפורים.

ב-20 באוקטובר, 1973 במוסקבה הסכימו קיסינג'ר וברזנייב על פעולה שביטויה החיצוני יהיה הנשיאות המשותפת של ועידת זינווה, אך ההלם של 24 באוקטובר, האיום של ברזנייב להפעיל כוח צבאי באורח חד-צדדי הניע את ד"ר קיסינג'ר להפעיל מחשבה ומאמצים רבים, כדי לעקוף את השותף הסובייטי במו"מ עם מצרים, סוריה וישראל.

בין חסות לערובה

ברית-המועצות לא הסתפקה בהסכם מוסקבה עם קיסינג'ר, היא ביקשה עוד לפני כינוסה של ועידת זינווה להרחיב את מאחזה ולמסד את שותפותה המוכרת בצורות שונות. וארה"ב בלמה נסיונות סובייטיים אלה.

8. בשיחתו עם שר החוץ יגאל אלון ב-24 בספטמבר 1975 אמר אנדריי גרומיקו: היקפו המצומצם של הפרסונל האמריקני אינו משנה העקרון הוא הקובע והוא מוביל למצב חדש לחלוטין במזרח-התיכון (משה זיק 'הסכסוך הישראלי-ערבי בסבך המעצמות' הוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 129).

גרומיקו לחנות בדמשק, כדי לשאת חן בעיני קיסינג'ר ששהה בעיר.

הסובייטים לא סלחו לקיסינג'ר על שדחק גליהם מוועידת זינווה ובכל פגישה עם האמריקאים היו מעוררים שאלה זו. עוד בפגישת הפיסגה בין נשיאי ארה"ב ובריה"מ בעת ועידת הלסינקי בשנת 1975 טען אנדריי גרומיקו, כי הדחקה בריה"מ מתהליך המו"מ להסדר במזרח התיכון, נוגדת את רוח הדטאנט. אך שר החוץ האמריקאי לא שעה לטענות אלה והשיג הסכם נוסף ישראל-מצרי – הסכם סיני – בלי שיתופה של ברית-המועצות. הסכם זה קומם את הסובייטים, שכן קבע לראשונה את התקדים של נוכחות אמריקאית בסיני, אמנם של סגל אזרחי הממונה על תחנות החישה והמעקב אך גרומיקו בשיחתו עם יגאל אלון, תקף בחריפות תקדים זה של הצבת דגל אמריקני בסיני.⁹

החשדנות הסובייטית לגבי הנוכחות האמריקאית

חוזת השלום הישראלי-מצרי, שהושג בתיווך אמריקאי הרחיב יותר את הנוכחות האמריקאית והגביר את החשדנות הסובייטית. למעשה, לא התכוון הנשיא קארטר להציב כוח רב-לאומי בסיני, אך בשל עמדתו העיקשת של ליאוניד ברזנייב בפגישת הפיסגה בווינה, כאשר דחה מכל וכל את הסכם השלום הישראלי-מצרי והודיע לנשיא ארה"ב כי ימנע הצבת כוח אר"ם בסיני, כדי שלא לתת גושפנקת האר"ם להסכם זה, נאלץ המימשל האמריקני להשתמש בכוח רב-לאומי, שהרחיב את הנוכחות האמריקנית, למורת רוחם של הסובייטים.

תכנית הוועידה הבינלאומית, אשר ברית-המועצות דבקה בה ביותר, נועדה לאזן את הנוכחות האמריקאית בנוכחות סובייטית מוכרת ומעוגנת בהסדרים בינלאומיים.

התכניות הסובייטיות לוועידה הבינלאומית למזרח התיכון רובן ככולן העלו את ההצעה בדבר ערובות של המעצמות (כולל ברית-המועצות) לגבולות שבין ישראל לשכנותיה כפי שייקבעו בוועידה, ואף איש במושפי אר"ם, כולל סובייטיים של האזורים המפורזים שיחצצו בין ישראל לשכנותיה.

אין זו נוכחות צבאית מאסיווית, כפי שהשיגו הסובייטים הודות לעסקות הנשק, אך תמורת זו היא עלולה להבטיח להם שותפות מוכרת עם ארה"ב במזרח-התיכון, לא רק בוועידה, אלא ובעיקר במחויבות שלאחריה, בזכות להתערבות מתמדת כדי לשמור על "הישגי" הוועידה.

הסובייטים מציעים שותפות לאמריקאים

השותפות במזרח התיכון היתה ונשארה השאיפה הלטנטית של ברית-המועצות, ולא רק במסגרת הוועידה, גם בהזדמנויות אחרות ניסתה ברית-המועצות להגביר את נוכחותה באזור, תוך שידול האמריקנים למאמץ צבאי משותף.

א) בדצמבר 1947 הציעה ברית-המועצות לשגר כוח בינלאומי בשיתוף יחידות אמריקאיות וסובייטיות, כדי לממש את החלטת האר"ם לחלוקתה של ארץ-ישראל.

ב) בנובמבר 1956 הציעה בריה"מ לשגר חיל משלוח אמריקאי-סובייטי של אניות מלחמה ולהקי מטוסים כנגד הפעולה הצבאית האנגלו-צרפתית-ישראלית בסואץ.

ג) באוקטובר 1973 הציעה ברית-המועצות לשגר יחידות צבאיות סובייטיות ואמריקניות כדי לכפות הפסקת-אש.

ד) בספטמבר 1987 הציעה להקים כוח בינלאומי, שיהיה בעיקרו מבוסס על חיל משלוח של ארה"ב וברית המועצות, לשיטור במפרץ הפרסי, על מנת להבטיח את חופש השיט במפרץ.

בשני מקרים היוו הנפיות על שיתוף כסות לאיום בהתערבות חד-צדדית: כך זה היה באגרת של ניקולאי בולגאנין לנשיא אייזנהאור ב-15 בנובמבר 1956 וזה חזר ונשנה באגרתו של ליאוניד ברזנייב אל הנשיא ניקסון ב-24 באוקטובר 1973.

בשני המקרים דחתה ארה"ב את ההצעות הסובייטיות לשיתוף פעולה צבאי, היזמות הסובייטיות הדהימו את המימשל

הנסינות להידברות

ארה"ב היתה תמיד מוכנה להסתייע בברית-המועצות במסגרת האו"ם. להפסקת-אש, להצבת משקיפי או"ם לשיגור מתווך של האו"ם, אבל רק לעתים רחוקות ביותר הבהירה נכונות להסתייע בברית-המועצות להסדרים מדיניים במזרח-התיכון. פן תהווה עזרה סובייטית זו ראש-גשר למעורבות צבאית. אך אין להתעלם מן החריגים:

(א) בקיץ 1968 ב"פיסגת גלאסבורו" בין לינדון ג'ונסון, נשיא ארה"ב לבין אלכסיי קוסיגין, ראש ממשלת ברית המועצות, הוחלפו דברים בוטים, אף על פי כן שימשה הפיסגה מבוא למו"מ אינטנסיבי במסדרונות האו"ם בין משלחות ארה"ב ובריה"מ על הנסיגה הישראלית. בשיחות אלה אף הושגה הסכמה מסויימת, אשר בעקבות ההתנגדות הערבית נכשלה באו"ם.

(ב) ביולי 1969 ניהלה משלחת אמריקאית מו"מ במוסקבה בדבר עקרונית ההסדר בין ישראל למדינות ערב. המו"מ נכשל, בייחוד לאור התביעה הסובייטית ליישוב זכות-השיבה המלאה של הפליטים הפלשתיניים.

(ג) במאי 1972 הגיעו הנשיאים ניקסון וברזנייב ב"פיסגת מוסקבה" לכלל הסכמה "על נכונותן של ארה"ב ובריה"מ למלא את תפקידן בהשגת הסדר של שלום במזרח-התיכון" ובמיסמך העקרונות שעובדו באותה פגישת-פיסגה הנרי קיסינג'ר ואנדריי גרומיקו דובר בסעיף 4 על "ערובות בינלאומיות יעילות בהשתתפותן הנאותה של ברית-המועצות וארצות-הברית".

(ד) באוקטובר 1973 ניסו שתי המעצמות לתת תוכן נוסף להשתתפות האמריקאית-סובייטית כערובות, על-ידי "החסות הנאותה" לועידת זינווה. ברם, התנהגותה של בריה"מ לאחר ההסכם והאיום שלה להשתמש בכוח לכפיית הפסקת האש הרתיעו את ארה"ב.

(ה) באוקטובר 1977 הגיעו ארה"ב ובריה"מ לכלל הסכמה בדבר כינוסה מחדש של ועידת זינווה, על המשתתפים בה וסדר דיוניה. אך הסכמה זו הוכשלה על-ידי ישראל ומצרים במשותף, מתוך חשש שוועידה זו עלולה לפגוע במו"מ הישיר ביניהן. מו"מ זה נפתח במסע סאדאת לירושלים, לאחר שנאטם מוצא זינווה.

חריגות אלה בקו ההתנגדות האמריקאית לשיתוף עם ברית-המועצות לא נתממשו, והיוצאים מן הכלל אישרו למעשה את הכלל של המימסד האמריקני כי צריך לבלום את התפשטות ההשפעה הסובייטית במזרח התיכון. על-ידי סירוב להכרה בבריה"מ כשותף מלא ומוכר באזור, חרף טענותיה החוזרות ונישנות שהמזרח התיכון שוכן בגבולה הדרומי והוא חיוני לשלומה. נסינות אלה להידברות בינמעצמתית בענייני המזרח התיכון, בחסות המטריה של הדטאנט, נכשלו רובם ככולם.

כאשר הגיע הנשיא סאדאת לירושלים והחל תהליך המו"מ פנים אל פנים בין ישראל למצרים, עדיין ניסה הנשיא קארטר להפיס את דעתו של ברזנייב ולהבטיח לו שהוא לא קשר כל קנוניה עם סאדאת ובגין, כדי לעקוף את ברית-המועצות. קארטר נדהם מהשדר שנמסר לו על-ידי השגריר דוברינין ב-28 בנובמבר 1977, כי נסיונו של סאדאת למנוע כינוסה של ועידת זינווה עלול להביא להרעת היחסים בין מוסקבה לוושינגטון.¹² בתגובה שיגר קארטר שליח למוסקבה, כדי להרגיע את ההנהגה הסובייטית, שאין הוא חותר לעקיפת ברית-המועצות ולהוצאתה מהשתתפות בהסדר המזרח תיכוני. עד כדי כך דבק גימי קארטר

הסובייטים ניסו ליצור פורום דו-צדדי מחוץ לאו"ם, שיתן להם מעמד רשמי לפיקוח על הפסקת-האש. ארה"ב התנגדה.

(ב) הסובייטים הציעו ב-24 באוקטובר 1973 הצעת החלטה הקוראת לשיגור כוחות אמריקאיים וסובייטיים למזרח התיכון. הסובייטים נאלצו לוותר, כאשר ארה"ב הבהירה שהיא תתנגד, ואם יהיה צורך גם בכוח לכניסתו של צבא סובייטי לאזור, בכל צורה שהיא, ובכסות תואנה כלשהי.

(ג) הסובייטים לחצו לשיגורם של קציני הצבא האדום לסגל המשקיפים של האו"ם, המפקח על הפסקת האש. ארה"ב התנגדה ואף השפיעה על מצרים שלא להתיר את יציאתם של הקצינים הסובייטים לקווי הפסקת-האש והם נשארו בקאהיר.

(ד) הסובייטים ניסו לפרש את "החסות הנאותה" למו"מ בין הצדדים, בהתאם להחלטה 338 של מועצת הבטחון, על מנת להרחיב את היקף המעורבות הסובייטית במו"מ הישראלי-ערבי, כפי שקיסינג'ר הגדיר:

"הם ניסו להפוך את המו"מ הישיר בחסות נאותה, לערובה סובייטית-אמריקאית לתוצאותיה – שבלשון נקייה משמעה שלום כפוי. דחית את ההצעה. אני הגדרתי את החסות כנוכחות דיפלומטית אמריקאית וסובייטית בפתחת המשא ומתן". מאמציה של ברית-המועצות נמשכו גם בעת פתיחתה של ועידת זינווה ואף לאחר מכן. בעת מסעות הדילוגים של ד"ר קיסינג'ר להביא להסכמי הפרדה בין ישראל למצרים ובין סוריה לישראל.

ברית-המועצות תבעה במפגיע להיות שותפה לארה"ב בתהליך המו"מ, אך היא לא היתה מסוגלת להביא את סוריה לשולחן הדיונים בזינווה, ולא היה בכוחה לממש את הבטחתה בענין השבויים הישראלים בסוריה, ובלעדי זאת קשה היה לתווך בין דמשק לירושלים, אפילו שליטי סוריה העדיפו תיווך אמריקאני, ורק לו מסרו את רשימת השבויים הישראליים, שהיתה התנאי המוקדם של ישראל לפתיחת מו"מ. בעת ביקורו במוסקבה באביב 1974 עמד קיסינג'ר בלחץ של אנדריי גרומיקו, שתבע לנתב את המו"מ להפרדה בין סוריה לישראל לערוץ ועידת זינווה, במקום שברית-המועצות תוכל להשתתף באופן פעיל, כשותף שווה. שר החוץ האמריקאני סירב ואף כאשר שר החוץ הסובייטי ביקש ממנו להפגש בדמשק, סירב, לא נעתר. הוא נמנע ליצור רושם בסוריה, כאילו בריה"מ שותפה במשא ומתן.¹⁰

בנאום שנשא בסעודת ערב לכבוד חאפז אסד,¹¹ בעת ביקורו במוסקבה, ליגלג לזינווה ברזנייב על תיווכו של קיסינג'ר וכינה אותו "תחליף זול" להסדר במזרח התיכון, ותבע שהמו"מ יתנהל בזינווה, אך כאשר הושלם ההסכם הישראלי-סורי בתיווכו של קיסינג'ר מיהר ברזנייב לברך אותו ולזקוף אותו לזכות ועידת זינווה, שעל בסיסה התנהלו כביכול שיחות-התיווך. ברית-המועצות לא מיהרה לבטל את חשיבות ההישג המדיני שהשיגה בשלהי מלחמת יום הכיפורים, חרף העובדה שהאמריקאים הצליחו להוציא את הרוח ממפרשי השותפות האמריקאית-סובייטית שביטויה החיצוני היה ועידת זינווה. התיווך הקיסינג'רי המית למעשה בנשיקה את מסגרת ועידת זינווה, הסובייטים דבקו בה גם כשהיא נתרונה מכל תוכן ממשי. שנים רבות לאחר מכן תבעו כינוסה מחדש של ועידת זינווה, הגישו אגרות, העלו תכניות על אופן כינוסה, וניהלו מו"מ עם האמריקאים וללא כל הצלחה, עד אשר בשנת 1981 הצליחו להעביר החלטה במושב עצרת האו"ם על כינוסה של ועידה בינלאומית, החלטה שהצליחה לגבש סביבה רוב באו"ם ומכוח אותה החלטה ללחוץ על ארה"ב ועל ישראל.

הדטאנט, ולפעמים רק השאיפה לדטאנט, כירסמו לעתים בעמדה האמריקאית הבסיסית, שלא לתת לברית-המועצות מעמד של שותף מלא ומוכר במזרח-התיכון אך לרוב, האיומים של הסובייטים להתערבות צבאית בימות משבר הרתיעו את הממשלים האמריקניים מלתת לברית המועצות תירוץ או עלה-תאנה להתערבות כזו בעתיד.

10. שם.

11. נאואו בקרמל ב-11 באפריל 1974 לכבוד נשיא סוריה, חאפז אסד, ליגלג ברזנייב על "פתרונות הארזאץ" לועידת זינווה. השימוש במונח הגרמני "ארזאץ" נועד לרמז על קיסינג'ר, שבשמו לא קרא ברזנייב.

12. Z. BRZEZINSKI, POWER AND PRINCIPLE pp.112.

המעצמות. ובלא להיות מחוייבים לדאוג לאינטרסים שלהן שאינם חופפים את האינטרסים הישראליים. דבריו של ברזנייב נשמעו תמימים למדי. אף על פי כן הם הפכו לדגל של הדיפלומטיה הסובייטית במזרח-התיכון בשנים שלאחר מכן. וסביבו התגבש רוב באו"ם המושתת על הבנה בין הגוש הערבי-מוסלמי לבין הגוש הסובייטי.¹⁴ בנאומו בקונגרס הקומוניסטי אמר ברזנייב:

הגיעה העת לחפש יחד בישר הסדר כולל על בסיס צודק וריאליסטי. בנסיבות הקיימות אפשר להשיג זאת. למשל, במסגרת של וועידה בינלאומית, שתכנס במיוחד. ברית-המועצות מוכנה ברוח קונסטרוקטיבית ומתוך רצון טוב להשתתף במאמץ הזה. אנו מוכנים לעשות זאת בשיתוף עם הצדדים הנוגעים בדבר. עם הערבים (כולל, כמוברן אש"ף) ועם ישראל. אנו מוכנים לפתוח בחיפוש זה בשיתוף עם ארה"ב – ואני נזכר בנסיון מעין זה לפני כמה שנים. אנו מוכנים לשותף פעולה עם מדינות אירופה ועם כל אחד שיוכיח שאיפה אמיתית לבטחון ולשלום צודק ובר-קיימא במזרח-התיכון.

בין תכנית רייגן לתכנית ברזנייב.

למעשה ברית-המועצות לא הסתפקה בהבעת נכונות לחפש יחד עם אחרים הסדר צודק ובר-קיימא במזרח התיכון. כדברי ברזנייב, היא רצתה בדרך זו להבטיח את שותפותה המלאה באזור. היא הניפה את דגל הוועידה הבינלאומית כדרך בלעדית להסדר. תוך התנצחות חזיתית עם ארה"ב. שניסתה להגיע להסדר ישראלי-ירדני לפי תכנית שנקראה "תכנית רייגן".¹⁵ הניגוד הקטבי בעמדות של ארה"ב ובריה"מ מצא את ביטוי בדבריהם של הנשיא רייגן למנחם בגין. ושל המנהיג הסובייטי יורי אנדרופוב למלך חוסיין בעוד הנשיא רייגן מאיץ בראש ממשלת ירדן באגרתו מן ה-31 באוגוסט 1982 להסכים למ"מ על בסיס תכניתו "מכיוון שזוהי ההזדמנות. באשר הצטמצמה מאד רישומה של ברית המועצות על ההתפתחויות החשובות באמת במזרח התיכון".¹⁶ זהיר יורי אנדרופוב בלשון איומים את מלך ירדן שביקר במוסקבה שלא להתפתות לתכנית רייגן. כיוון ש"ברית המועצות תשתמש בכל המשאבים שלרשותה, כדי לטרפד את תכנית רייגן. עם כל הכבוד. המשא יהיה מוטל על כתפך. ואלה אינן רחבות די לשאתו".¹⁷ בניגוד לדעתו של רייגן באגרתו לבגין שלבריה"מ אין כוח השפעה על העניינים החשובים במזרח-התיכון הבטיח אנדרופוב לחוסיין "אנחנו נישאר במזרח התיכון. לא נרשה לדחוק את רגלינו". ואכן במאבק בין "תכנית רייגן" לבין "תכנית ברזנייב" ניצחה האחרונה. התכנית האמריקנית להסדר קופלה. ואילו התכנית הסובייטית לוועידה בינלאומית קיבלה משנה לשנה משנה-תאוצה. עד שהצלחה לכרסם גם בעמדה הישראלית של התנגדות נחרצת לכניסה למבוך של הוועידה הבינלאומית. כפי שזה בא לידי ביטוי בהסכם 11 באפריל 1987 בין שר החוץ הישראלי לבין מלך ירדן.

הישגו של חוסיין.

שש שנים. לאחר שברזנייב העלה את נושא הוועידה הבינלאומית לראש סדר-היום המזרח-תיכוני. יכלה ברית-המועצות לרשום לעצמה. כי נסדקה חומת ההתנגדות הישראלית-אמריקאית שעמדה בפרץ נגד כל התמרונים

בקונספצית השיתוף. אך עד מהרה למד. כי קשה לגשר על פני הפער בין עמדות ארה"ב ובריה"מ באזור. בריה"מ בהתנגדותה לחוזה-השלום הישראלי-מצרי ובפלישתה לאפגניסטן שיכנעה את הנשיא קארטר שאין לבנות הסדר במזרח התיכון על בסיס שיתוף אמריקאי-סובייטי. לקח זה הוריש מימשל קארטר. שלא במתכוון. למימשל רייגן שבא אחריו.

הדטאנט והמזרח התיכון.

הלקחים הנוספים שהפיק מימשל רייגן מנסיונות העבר להדברות עם ברית-המועצות לצמצום החימוש הגרעיני. היה. כי הדטאנט אינו מהווה ערובה להפגת המתוחות במזרח התיכון. לפעמים ההיפך הוא הנכון.

* "רוח זינוה". שהתפשטה אחר ועידת הפיסגה בזינוה בשנת 1955 לא מנעה את המשבר המזרח תיכוני של שנת. 1956 "רוח זינוה" חיפתה בתחילה על החזירה הסובייטית למצרים וסוריה שגרמה למשבר סואץ. ובסופו של דבר למלחמת סואץ.

* הקו הישיר שהותקן בין הקרמלין לבין הבית הלבן בעקבות ההסכם האמריקאי-סובייטי על איסור הניסויים הגרעיניים. הופעל לראשונה ביום שפרצה מלחמת ששת-הימים. הקשר הבינמעמתי מנע את התפשטות המלחמה והפיכתה לעימות צבאי בין מעצמות-העל. אך הוא לא מנע מברית-המועצות לדחוף למשבר. בריכוז צבא מצרים בקידמת סיני. דבר שהוליד את המלחמה.

* ההפשרה שהושגה בוועידת הפיסגה במוסקווה במאי 1972 בחתימת אמנת סאל"ט 1 להגבלת החימוש הגרעיני לא מנעה את פרוץ מלחמת יום הכיפורים בשנה שלאחריה. להיפך. בפיסגת סאן-קלמנטה ביוני 1973 הסכימו שתי המעצמות שלא להתערב במלחמות אזרחיות. מצרים וסוריה פירשו כפתיחת הניצרה הסובייטית שמנעה אז פתיחה באש המלחמה מצד סאדאת ואסד.

* בפיסגת וינה בין ברזנייב לקארטר הושג הסכם סאל"ט 2 לצמצום החימוש הגרעיני. אך הסכמה זו לא ריכזה את התנגדותו הנחרצת של ברזנייב לחוזה השלום הישראלי-מצרי. שהושג על-ידי קארטר. נשיא בריה"מ לא נעתר להפצרותיו של נשיא ארה"ב להצבת כוח אר"ם בסיני. בטענה כי לא יסמוך ידו על חוזה שהושג תוך עקיפתה של בריה"מ.¹⁸

מיתקפת הנגד הסובייטית.

במיתקפת-נגד להסכם סיני 1975. בין ישראל למצרים. שהושג בתיווכו של ד"ר הנרי קיסינג'ר יזמה ברית המועצות החלטה בשיתוף הגוש הערבי באו"ם לגינוי הציונות והשוואתה לגזענות בנובמבר 1975.

* הזמנת משלחת אש"ף. בראשות ערפאת לביקור רשמי במוסקבה (28-24 נובמבר 1973) לתיאום עמדות בהתנגדות להסכמים חלקיים נפרדים.

* תמיכה בהזמנתו בפעם הראשונה של נציג אש"ף להשתתף בדיוני מועצת הבטחון. הנסיון לדה-לגיטימציה של ישראל על-ידי גינוי הציונות. כאשר הצעד המשלים שלו היא ההכרה המלאה באש"ף. יכול להחשב כביטוי לגמול לישראל על ששייעה לעקוף את בריה"מ בהסכם סיני. מיתקפת-הנגד הסובייטית לחוזה השלום הישראלי-מצרי נשתתה קמעא. היא יצאה לאוויר-העולם ב-23 בפברואר 1981 בנאומו של ליאוניד ברזנייב בקונגרס של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית.

הקול המינוי של הנאום אין בו כדי להטעות שאף יוזמה סובייטית זו נועדה להגביל את הריבונות הישראלית. את זכותה לנהל מר"מ לשלום במישרין עם שכנותיה. בלי התערבות

13. J.CARTER KEEPING FAITH. pp255

14. פראוודה 24 בפברואר 1981.

15. אגרתו של הנשיא רייגן נמסרה לראש הממשלה מנחם בגין על-ידי השגריר לואיס ב-31 באוגוסט בנחריה יום לפני פינוי אש"ף מביירות.

16. ראיין עם חוסיין ב'זול סטריט גורנאל' 14 באפריל 1983.

מציעים היא מדינה פלשתינית קטנה. הסכמתכם עשויה להשפיע על עמדתה של ממשלת ארה"ב כדי שאף היא תיתן את ידה לכינוסה של הוועידה המוצעת".

את אשר לא הצליח אנדריי גרומיקו להשיג אצל שר-החוץ יצחק שמיר, ב-1984 הצליח חוסיין להשיג אצל שר החוץ שמעון פרס ב-1987 ובעקבות זאת הודיעה ממשלת ארה"ב על נכונותה לבחון ולבדוק את רעיון הוועידה הבינלאומית – בין שאר האפשרויות לקידום השלום במזרח-התיכון. לא היה זה ויתור אסטרטגי אמריקאי, או הסכמה לקונדמיניון אמריקאי-סובייטי במזרח התיכון. הויתור היה טאקטי. הבעת נכונות כלפי חוסיין לבחון רעיון זה, תוך כוונה לבדוק, אם המחיר של ההסכמה לא יהיה כבד מדי מבחינה אסטרטגית.

הטריבונאל של האפז אסאד.

אם כי המלך חוסיין אמר לאמריקאים. בצורה בוטה, כי שותפותם עם ישראל בפרשת הנשק לאירן הרסה את האמון שרחש להם, ולכן הוא רוצה שיתוף סובייטי במ"מ על ההסדר, אין להסיק מכך כי הוא אמנם רוצה בהתבססות סובייטית באזור, והוא מוכן להקניט את בני-שיחו האמריקניים, אבל רב הספק אם הוא אכן רוצה בקיצוץ השפעתם באזור. למעשה, מיישר חוסיין את הקו עם "השורה הערבית" שרוצה בוועידה הבינלאומית לא כמנוף להגברת ההשפעה הסובייטית, אלא כמחסום בפני ישראל לשוויון מדיני במזרח התיכון, ושלילת זכותה למ"מ ישיר עם שכניה, כמו כל המדינות בעולם.

אמנם, חוסיין עצמו ניהל שיחות רבות עם נציגי ישראל, אולם בגלל חשאיותן לא נגרע עקרון אי-ההכרה הפומבית בישראל, ולא נפגמה המוסכמה הערבית של "לא ככל המדינות – ישראל". לכן נאבקו מדינות ערב כל השנים נגד כל החלטה בעצרת האו"ם שקראה למ"מ ישיר בין ישראל לשכנותיה. מדינות ערב הסכימו להתדיין באו"ם עם ישראל, כאשר היו בטוחות שההכרעה הפרלמנטרית של ארגון בינלאומי זה ערב שהתוצאות לא תהיינה לחובתן, מדינות ערב הסכימו להתמקח עם ישראל באמצעות מתווך האו"ם, ועדת הפיוס של האו"ם, מנגנון המשקיפים של האו"ם, מועצת הבטחון של האו"ם, אך לא בשיחות פנים אל פנים. נוסחת הוועידה הבינלאומית היא בעצם צורה נוספת של חיץ או"מי בפני משא ומתן ישיר. וכך פירש את הוועידה הבינלאומית נשיא סוריה חאפז אסד, שיש לו השפעה רבה על מהלכו של חוסיין.

בשיחה בדמשק עם ריצ'ארד מרפי, עוזר שר החוץ האמריקאי למזרח התיכון, תאר נשיא סוריה את הוועידה הבינלאומית המוצעת בצורת טריבונאל בינלאומי שיחרץ את דינו אחר שישראל וארצות-ערב ישטחו טענותיהן בפניו.¹⁸ מנהיגים ערביים אחרים אינם מרחיקים לכת עד כדי כך, ודאי לא חוסיין, אשר הסכים לנוסחה של מ"מ בין הצדדים בחסות הוועידה הבינלאומית, אך אין ספק, כי רבים מן המנהיגים הערביים מניחים, שהקמתה של במה בינלאומית בעלת-יוקרה כזו לענייני המזרח התיכון תעניק לה, גם סמכויות לבחון מחדש את החלטת או"ם משנת 1947 ואם לא עד כדי כך, הרי משקלן של ההחלטות שהועלו באו"ם במשך השנים נגד הציונות ונגד השלום הישראלי-מצרי, נגד סירובה של ישראל לקלוט פליטים פלשתיניים, לא יוכל שלא להטביע את חותמו על דיוניה של הוועידה הבינלאומית. תקווה זו של ארצות-ערב היא המקור לדבקותן ברעיון הוועידה הבינלאומית, והמניע להתנגדותה הנחרצת של ישראל לוועידה זו.

הסובייטים אמנם ברית-המועצות עדיין לא השיגה את מבוקשה, עוד רחוקה הדרך להסכמה של ממשלת ישראל לוועידה, היא עדיין לא התגברה על התנאים האמריקאים לשיתופה בוועידה והיא עדיין לא נתנה את הסכמתה שהוועידה תהיה כדרישת ישראל, פתיחה בלבד למ"מ ישיר, אבל ברית-המועצות מצאה עידוד בעובדה שהיא התקדמה צעד נוסף לקראת השגת היעד האסטרטגי שלה: שותפות מוכרת במזרח התיכון, באמצעותה של ועידה בינלאומית. לאמיתו של דבר מה שנראה כהישג סובייטי מסויים, אינו ישיר סובייטי. הוא לא הושג מכוח המיקוח של הדיפלומטים הסובייטים, אשר עמלו במשך חמש שנים למען כינוסה של הוועידה הבינלאומית למזרח-התיכון, אלא הישגו הטאקטי של המלך חוסיין, אשר הבטיח לארה"ב ולשאר, כי הוועידה המוצעת תהיה רק פתיחה, מעין פרוזדור לשיחות הישירות שהוא ינהל תחת חסותה. אך יהיו אשר יהיו המניעים, בחשבוני סופי טמון בכך הישג אסטרטגי סובייטי: התביעה הסובייטית לוועידה בינלאומית רכשה תומכים נוספים.

רב הספק, אם אכן יוכל חוסיין לממש את הבטחותיו ב"מסמך 11 באפריל", שכן הנסיון מלמד שהוא אינו מסוגל לעמוד בהתחייבויותיו.

* כך היה באפריל 1983, כאשר ערפאת הטיל וטו על הסכמתו העקרונית המוקדמת של חוסיין לנהל מ"מ עם ארה"ב על הסכם עם ישראל, על פי תכנית רייגן.

* כך היה בפברואר, 1986 כאשר ערפאת נסוג ולא התיר לחוסיין לנהל מ"מ עם ארה"ב על הרכבת משלחת ירדנית-פלשתינית לשיחות שלום עם ישראל בחסות "פורום בינלאומי".

ואין כל ערובה, שהפעם מסוגל חוסיין "לספק את הסחורה" שאותה הבטיח בחלק השלישי הסמוי של ההסכם עם שמעון פרס.

"לא עלה תאנה"

מכל מקום, ברית המועצות הספיקה כבר להבהיר, שהיא לא תיתן ידה למהדורה שניה של ועידת זינווה, שבה תשמש ניצב בהצגה אמריקאית, שבה יתנהל מ"מ ישראל-ערבי, ברית-המועצות דורשת השתתפות פעילה בוועידה, שכן המטרה שלה אינה הוועידה, אלא החלק שלה בשותפות במזרח-התיכון, ובמבט לעתיד, היא רוצה חלק בערבויות הבינלאומיות לסידורים הבטחוניים בעקבות ההסדר המדיני. אין אנו קונים כרטיסים לקולנוע – העיר נציג סובייטי בכיר באו"ם לנציג ישראל, כשתיאיר בפניו את רעיון "הפתיחה הבינלאומית".

נקודת המוצא הסובייטית מקופלת בתכנית שהגישה ברית המועצות למזכיר האו"ם ב-29 ביולי 1984, ושהיא משמשת עד היום כבסיס לכל ההצעות הסובייטיות והיא: "ארה"ב וברית-המועצות, בתור מדינות שממלאות בתוקף הנסיבות תפקיד חשוב במזרח התיכון, חייבות להשתתף בוועידה הבינלאומית". מלת-המפתח "התפקיד החשוב", הדיפלומטים הסובייטיים גילו גמישות טאקטית מרובה בשידוליהם ובמאמצי השיכנוע שלהם להרחיב את ההסכמה לוועידה הבינלאומית, אך הם הוכיחו עיקשות לא פחותה מזו בדבקותם במטרה האסטרטגית של השגת שותפות-ממשית, ולא תפקיד של "עלה תאנה".

מתוך הכרה בדבקות הישראלית בדוקטרינה של המ"מ הישיר הציעו הסובייטים בתזכיר למזכיר האו"ם (29 ביולי 1984), כי בוועידה הבינלאומית תוקמנה גם ועדות דו-צדדיות, בצד המליאה שבה ידונו בנושאים המזרח-תיכוניים הכוללים, אך הם עמדו על כך שכל ההחלטות של הוועדות הדו-צדדיות טעונות אישור המליאה של הוועידה הבינלאומית. משמע, שבכל נושא דו-צדדי משאירה לעצמה ברית-המועצות זכות וטו.¹⁷

באוקטובר אותה שנה, בשיחה עם שר החוץ יצחק שמיר השתמש אנדריי גרומיקו בלשון נועם בשידוליו שישראל תסכים לוועידה בינלאומית. "לא נכפה עליכם בוועידה כל ויתור שלא תוכלו לקבל. לא נגזול מכם כלילה שטח כלשהו, כל מה שאנו

17. מברק מס' 833 של השגריר ברבור מ-5 במאי 1963 אל מזכיר המדינה, מובא בספרו של מרדכי גיזי, PRESIDENT KENNEDY'S POLICY TOWARD THE ARAB STATES AND ISRAEL pp. 122-3

18. "וול סטריט ג'ורנל" (מהדורה אירופית) 7 במארס 1986.

הנדיב שמצרים מקבלת מידי ארה"ב. הוא עלול לפגוע ביוקרתה של קאהיר בעולם הערבי. יש בו כדי הודאה. כי יריביו של סאדאת צדקו בהתנגדם להסכם קמפ-דייויד.

ברם מצרים מוכנה לקבל שחרור בדיעבד מהתחייבויות קמפ-דייויד. בפרט תוך השלמה ישראלית-אמריקאית שהסכם לונדון. שהשיג חוסיין. מבטיח למצרים תחליף חזרה ל"ריבוע הראשון" מלפני הסכם קמפ-דייויד. ועידה בהשתתפות ברית-המועצות.²¹

בתחליף הלונדוני לקמפ-דייויד אין כדי לבטל את חוזה השלום הישראלי-מצרי אך הוא יכול לספק את מדינות ערב ואת ברית המועצות בקביעת המסלול למורם על ההסדר הכולל. ואכן שר החוץ המצרי עצמאת עבדול מגיד לא הסתיר בשיחתו עם יצחק שמיר את דעתו. כי אף הסכם חוסיין-עראפאת בדבר ייצוג הפלשתינים במשלחת ירדנית-פלשתינית למורם עם האמריקאים יש לו זכות קדימות על המיכאניזם של הסכם קמפ-דייויד. עובדה היא. מדינות ערב וברית-המועצות שתקפו את סאדאת על הסכם קמפ-דייויד. לא מתווח ביקורת על חוסיין בגין הסכם לונדון. למרות שקבע כי "הבעיה הפלשתינית תידון בוועדה דו-צדדית שבה תשתתפנה משלחת ירדנית-פלשתינית מזה ומשלחת ישראלית מזה". גם אחר הסכם לונדון הציעה בריה"מ לספק לירדן מטוסי-קרב מתוחכמים מדגם מיג 29. למרות שידעה שירדן הסכימה שהוועידה הבינלאומית תהיה להלכה רק חסות בינלאומית למורם הישיר. ברית-המועצות נהגה כך. משום שהיתה אסירת-תודה לירדן על שירותיה הטובים בפריצת חומת ההתנגדות הישראלית-אמריקאית לעקרון הוועידה הבינלאומית. אין הנוסח של הסכם לונדון מקובל על ברית-המועצות. אך גם היא רואה בו מנוף להסגת נוסחת קמפ-דייויד מתהליך השלום במזרח-התיכון.

פקידים אמריקאיים הבטיחו לישראל נוסחה של התחייבות אמריקאית שאם הוועידה הבינלאומית שתכנס לפי עקרונות הסכם לונדון תנסה לכפות הסדר על ישראל. תנטוש אותה ארה"ב יחד עם ישראל.²² למעשה גם אם הוועידה לא תכנס כלל או שתסתיים בכשלון מפסידה ישראל. היא שומטת מידיה הסכם גלוי וברור עם מצרים לטובת נוסחה סודית ומעורפלת עם ירדן. ספק אם נוסחה זו של הסכם לונדון מבטיחה כינוסה של ועידה בינלאומית. לא כל שכן הסכם שלום. אך ודאי שהיא מקפלת בתוכה התרת התחייבותיה של מצרים על דרך יישובו של הסכסוך.

אין זה ההפסד היחיד הצמיו לישראל בהסכם לונדון: ברית-המועצות נאבקה למען הוועידה הבינלאומית. כדי להדגיש את השוויון במעמדה במזרח התיכון אך לגבי ישראל הוועידה הבינלאומית שוללת מישראל את תנאי השוויון במשא ומתן. השלמתה של ישראל עם עקרון הוועידה הבינלאומית. ולוא בצורה מוגבלת. כחסות או כפתיחה בינלאומית. מהווה הכרה בעקרון של חוסר-השוויון. אין הצדקה מדינית ומוסרית שישראל תסייע לברית-המועצות להשיג את המעמד השווה כמעצמה מזרח-תיכונית. על ידי הקרבת מעמדה שלה. כמדינה שוות זכויות במורם עם שכניה.

לפני כשלוש שנה. בעת המשבר שקד את המזרח התיכון בעקבות ההפיכה בעיראק. הציעה בריה"מ כינוסה של ועידה בינלאומית לעניני האזור. הסובייטים הציעו שראשיהן של ארבע המועצות יחד עם ראש ממשלת הודו ייפגשו וידונו. אך תשובתה של ארה"ב למזכיר האו"ם היתה שלא תיתכן ועידה מזרח תיכונית בלי ישראל.²³

19. נאום האזכרה של הנרי קיסינג'ר ליהודה הלם מנכ"ל ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים 16 במאי 1972.
20. הסמפחים לספרו של קיסינג'ר "שנותי בבית הלבן" עמ' 1540. סעיף מס 4. של הצהרת מוסקבה מאי 1972.
21. עתונים ירדניים פירשו את שיתוף הפעולה בין מובאדך לחוסיין בענין הוועידה הבינלאומית כפעולה למחיקת הסכם קמפ-דייויד.
22. ההתחייבות האמריקאית לישראל לפעול נגד הסדר כפוי כלולה במזכיר ההגנה שנחתם בין ישראל לארה"ב עם כינוסה של ועידת זנווה בדצמבר 1973.
23. בספר על האמריקאים של בריאן ארקהרדט סגן מזכיר האו"ם. עמ' 285.

כפיה, לחץ או עצה ידידותית.

"הוועידה הבינלאומית לא תכפה פתרון" – נאמר בהסכם פרס-חוסיין מ-11 באפריל 1987. ואכן גם מי שחותר לפתרון כפוי כגון ברית-המועצות אינו מוכן להודות בשימוש בכפייה. והיטיב להסביר את המיכאניזם של "אי כפייה" הנרי קיסינג'ר בנאום בניו-יורק במאי 1987 שבו מתח בקורת על הסכם פרס-חוסיין.²⁴ הנוסחה המקובלת על המעצמות היא של "עצה ידידותית". של יצירת אקלים מדיני שאינו מותיר למדינה הנלחצת ברירה אחרת מאשר קבלת עצתה של מעצמת-העל. אחרת היא מסתכנת באבדן הידידות החשובה של מעצמת-העל דווקא בשעת הכרעה בינלאומית חשובה. לכן יכול אנדריי גרומיקו להבטיח ליצחק שמיר שארצו לא תכפה על ישראל הסדר שלא לרצונה. המעצמות בוחלות במונח כפייה. הן מעדיפות עצה. לכן יכלו ארה"ב ובריה"מ להגיע בנקל בפיסגת מוסקווה במאי 1972 לכלל הסכמה כי "כל התיקונים שאולי יהיו בגבולות (בין ישראל לשכנותיה) צריכים לבוא כתוצאה מהסכם מרצון בין הצדדים הנוגעים בדבר".²⁵ ואילו חדשים אחדים לאחר מכן (20 בספטמבר 1972) יכול ליאוניד ברזיניב לדרוש באגרתו לניקסון שארה"ב תלחץ על ישראל לסגת לקווי 4 ביולי 1967. הלחץ המדיני אינו מוגדר על-ידי המעצמות ככפייה. אבל הוא מסוכן ליחסי הידידות השוררים עתה בין ישראל לארה"ב. ואולי גם זו מטרתן של מדינות ערב. בחתירתן לכינונה של ועידה בינלאומית.

חמשת המוקשים

- פרט למוקש הסובייטי טמונים בוועידה הבינלאומית חמשה מוקשים. והם:
- א) יצירתו של שדה-חיכוכים בין ישראל לארה"ב על מהות ההסדר כאשר ארה"ב נלחצת במסגרת בינלאומית על-ידי הרוב האנטי-ישראלי בוועידה.
 - ב) פתיחת פתח למתן לגיטימציה לאש"ף. שעד כה נחסם על-ידי הסכם אמריקאי-ישראלי.
 - ג) חתירה תחת אשיות הסכמי קמפ-דייויד. שהוקעו על-ידי אותה החלטת האו"ם. שעל בסיסה תכנס הוועידה הבינלאומית.
 - ד) עימות מחודש עם סכנת "זכות השיבה" של הפליטים הפלשתינים כאשר בריה"מ והערבים מסתמכים על החלטות האו"ם.
 - ה) בינאום הסכסוך הישראלי-ערבי והנצחת המעורבות של המעצמות באמצעות ערובה מתמדת להסדר.

המטרה: חיסול קמפ דייויד

למעשה, "הסכם לונדון" מאפריל 1987 עם חוסיין נועד לבוא במקומו של "הסכם קמפ-דייויד" מספטמבר 1978. בקמפ-דייויד עם סאדאת נקבע המיכאניזם למורם העתידי בין ישראל לארצות-ערב בדבר הסדר כולל למזרח התיכון. בצמוד להסכם שלפיו קיבלה מצרים את כל סיני נחתם בקמפ-דייויד הסכם מסגרת לשלום כולל במזרח-התיכון.

בהסכם זה נקבעו הנחיות למורם הישראלי-ערבי הישיר להשגת הסדר כולל. הסכם זה קומם את שליטי ערב שהתכנסו בבגדאד והחליטו להטיל חרם על מצרים. על שסתה מ"השורה הערבית". ההסכם עורר את חמתה של מוסקווה. שהסיקה. ובצדק. כי יש בו משום התעלמות מוחלטת מן התביעה לשתף את ברית-המועצות בכל הסדר עתידי במזרח התיכון. שר החוץ הסובייטי אנדריי גרומיקו. לא הסתיר את נימוקו זה. כאשר תקף בחריפות בעצרת האו"ם את הסכמי קמפ-דייויד.

הסובייטים והערבים קראו כל השנים לביטולו של הסכם קמפ-דייויד. אין מצרים יכולה להרשות לעצמה לבטל את הסכם קמפ-דייויד. צעד כזה עלול לסכן את הסיוע הכלכלי והצבאי

האמריקאית, אלא ובעיקר על העוינות המסורתית של בריה"מ לציונות ולמו"מ הישר בין ישראל לבין שכנותיה, אבן רואה את תאריך התפנית ביחסה של ברית-המועצות לישראל, ביום שבו הצביעה ברית-המועצות באו"ם נגד הצעת ההחלטה, שקראה לישראל ולארצות-ערב למו"מ ישיר לשלום, ובעצם על כך נטוש הוויכוח עד היום הזה, כפי שזה בא לידי ביטוי במחלוקת על הוועידה הבינלאומית.

בן-גוריון, חרף הביקורת הנוקבת שהטיח, בשמו ובשמות ספרותיים נגד הקומוניזם נהג להציע לברית-המועצות שותפות בערובה לשלמותה הטריטוריאלית של ישראל. בגלל העדר העומק האסטרטגי שאיפייין את ישראל עד 1967 הוא נדרש לערובות בטחון מארה"ב, והיה מוכן אף להסתמך על ערובות סובייטיות. בדעתו זו החזיק עד קרוב להתפטרותו מראשות הממשלה בקיץ 1963.

נוכח הקמתה של הברית הצבאית המצרית-עיראקית-סורית שיגר אגרות לקנדי ולחרושצ'וב, שבהן הציע בין השאר: ערובות בטחון אמריקאית – סובייטית לישראל, השגריר האמריקני ברבור דיווח לושינגטון, כי ניסיונותיו להניא את בן-גוריון עלו בתוהו.²⁷

האמריקאים משדלים את ב.ג.

האמריקאים לא ראו נחת מהתבטאויותיו אלה של בן-גוריון. לאחר שכן-גוריון הציע לשגריר הסובייטי בודרוב, שבא אליו למחות על מעבר המטוסים הבריטיים במרחב האווירי של ישראל בדרום לירדן, כי חרושצ'וב יזמן אותו ואת נאצר במוסקבה או בז'נבה לשיחות על שלום ביניהם, נתפרסמה בתקשורת האמריקאית ידיעה כאילו בן-גוריון שלח אגרת לחרושצ'וב בענין זה. ובאגרת אף ביקש נשק סובייטי. המימשל הגיב בזעם ובן-גוריון נאחז בתביעה "אגרת" כדי לסלגרף לשגרירות, שזוהי "בדוטה אווילית" למרות שבימנו הוא רשם דברים ברוח זו. על סמך זאת יכלה השגרירות להבטיח למימשל בושינגטון, כי ראש הממשלה אינו מנסה להכניס את הסוס הטרויאני הסובייטי למזרח התיכון.

כשנתיים לאחר מכן, כאשר בן-גוריון הציע בשיחה עם הנשיא אייזנהאואר שארה"ב תגיע להסכם על הגבלת מירוף החימוש במזרח התיכון, נקרא השגריר הרמן אל שר החוץ כריסטיאן ה.ט, שאמר לו: "מה קורה אתכם – אתם, מדינה פרו-מערבית ביסודה, הכי צד מציע ראש-הממשלה שלכם להכניס את הסובייטים למזרח התיכון, ולתת להם מעמד?"²⁸ ההערות האמריקאיות היו מיותרות, שכן עד מלחמת ששת-הימים סירבה ברית-המועצות לערוב לגבולות של מדינות המזרח-התיכון. מלחמת ששת-הימים הפכה את הערובות למיותרות, אך דווקא אז נתעורר סינאטור פולברייט בארה"ב וליאוניד ברז'נייב בברית המועצות להציע לישראל ערובות בטחון כתחליף לשטחים, אך ישראל לא התלהבה מהתחליף.

קווי שביתת הנשק וגבולות הקבע.

עד מלחמת ששת-הימים לא היו הסובייטים מוכנים לתמוך בקריאתה של ישראל, כי קווי שביתת הנשק ייחפכו גבולות הקבע שלה. פירסומים סובייטים שונים הזכירו לישראל את גבולות החלוקה. קו הגבול החדש שנוצר עם מלחמת ששת-הימים תרם לשינוי-מה בעמדה הסובייטית; ברית המועצות הביעה נכונות

* הסובייטים לא היו רגישים לשיתופה של ישראל, כשם שלא הוכיחו נכונות להיענות לקריאותיה לערוב לגבולותיה המצומצמים של ישראל בתחומי "הקו הירוק". היום מכירים הסובייטים שוועידה בינלאומית לענייני המזרח התיכון בלעדי ישראל היא חסרת משמעות. "אם אתם תנטשו את הוועידה לא תהיה ועידה", אמר שר החוץ הסובייטי ליצחק שמיר, בפגישתם בספטמבר 1984.²⁴ אבל בשנות החמישים הניחו, כי תיתכן ועידה על המזרח התיכון בלי ישראל.

* עכשיו מציעה ברית המועצות את עצמה כשותפה בערובות לגבולות המזרח התיכון. לא כן בשנות החמישים: בנאומו בוועדה המדינית של מפא"י ב-4 במארס 1958 אמר דוד בוריון:²⁵

"אנו צריכים לחתור לקראת השגת ערובות לסטאטוס-קוו במזרח התיכון. אם אפשר גם לשתף את רוסיה בערובה זו, זה יהיה הישג גדול. לא אגיד שזה מן הנמנע במאה אחוז אבל אני סבור שזה כמעט בתשעים ותשעה אחוז מן הנמנע. קשה להניח שרוסיה תסכים עכשיו לסטאטוס-קוו במזרח-התיכון". המדובר בשנת 1958 (!) ברית-המועצות סירבה לערוב או אף להשתתף בערובה לקו הירוק.

מברק האזעקה של אבא אבן.

למען האחוז האחד של הספק, או מסיבות טאקטיות ניסה בכל זאת בן-גוריון להציע לסובייטים השתתפות בערובה לשלמות גבולותיה של ישראל, ונדחה על ידם. אך המימשל הישראלי בכללו היה בדעתו של אבא אבן, שכינה אז כשגריר בושינגטון, ובמברק לשר החוץ שרת דחה מכל וכל את ההצעות של שיתוף ברית המועצות בשלום המזרח התיכון, וכה טילגרף ב-18 באוקטובר 1955:²⁶

המגמה המערבית איננה שיתוף בריה"מ באחריות לאזור, כי אם מניעת שיתופה וחסיתת הדרך בפני חדירתה. צירוף איראן מעודד את המערב להתקדם בדרך זו למרות האכזבה המצרית. לרוח זינוה אין השפעה כלשהי על יחסי המעצמות לגבי אזורינו, שהם מתוחים משהיו אי פעם. שאלה היא אם בכלל מאמין משהו כי זינוה מבשרת מיפנה ביחסים הבינלאומיים. על כל פנים, מגמת המערב גם בזינוה היתה איתור השפעת בריה"מ ולא דווקא התפשטותה בהזמנת המערב.

אין הבנתי משיגה סיכוי שדווקא במזרח-התיכון, איזור המתחות העיקרי, יתגשם חזון אחרית הימים וגר דוב עם נשר. אין ספק שדגילתנו במגמה זאת תנתק אותנו מכל שותפות של מחשבה ומגמה עם המערב. השאלה איננה אם בריה"מ צודקת מנקודת השקפתה שלה בהתמרדה נגד אי שיתופה בענייני אזורנו. אין לנו לדאוג לנקודת השקפתה של בריה"מ, כי אם לזו של ישראל. האמנם רשאים אנו להזמין או לעודד כניסה לאזורנו במעמד רשמי מוכר של גורם שהחניק ומחניק את הציונות בכל מקום שהוא פוגש אותה, שרואה את התקומה העברית בעין אידאולוגית צרה, שהתנכר מאז דצמבר 1952 לשלום בין ישראל וערב עפ"י המצב הקיים, שחסם בפנינו דרך להסתייעות במועצת הבטחון ושקירבת השפעתו אינה מבשרת צמיחת קרן למשטר הדמוקרטי באזורנו או בארצנו. דבר אחר, אם תתקיים בנו גזירה של חדירת גורם זה למעמד של השפעה כוללת ואז לא תהיה ברירה וניאלץ לסגול למציאות חדשה זו כמה הנחות ועקרונות ושיטות פעולה מדינית, אך מבחינת האחריות ההיסטורית היהודית, מוטב שאנו לא ניטול חלק בייזום תמורה כזאת ואף לא נאמין בהכרחיותה. המפתח לביצור מעמדנו כלפי בריה"מ הוא דווקא כלילתנו במשטר הבטחוני של המערב.

ההנמקה של אבן מתבססת לא רק על ההתנגדות

24. על פי שיחה עם ראש הממשלה, יצחק שמיר.
25. ד"ר יוסף גוברין "יחסי ישראל-בריה"מ 1953-1967" (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה), עמ' 66.
26. מיסמך בגנזך המדינה – פירסום ראשוני.
27. מברק מס' 833 של השגריר ברבור מ-5 במאי 1963 אל מזכיר המדינה, מובא בספרו של מרדכי גזית, PRESIDENT KENNEDY'S POLICY TOWARD THE ARAB STATES AND ISRAEL, pp.122-3.
28. יעקב הרצוג "עם לבדד ישכון" עמ' 83.

הועידה לכשתפתח. בידי ברית המועצות היכולת לפתוח ולסגור בשלט רחוק את הניצרה הסורית על כל מהלך של חוסיין שלא יתאים למגמות הדיפלומטיה הסובייטית באזור. לשון אחר: באותה מידה שהצליחה בעבר לטרפד את ההבנות שהשיגו האמריקאים עם חוסיין, בגלל פחד דמשק, היא תוכל לטרפד כל מו"מ מדיני שלא תשותף בו שיתוף מלא.

הדיפלומטים בושינגטון, המיואשים מחוסר הצלחתם להניע את המו"מ הישראלי – ירדני נתלים בהסכם פרס-חוסיין, כמנוף לפתיחתו של מו"מ ישראלי – ירדני. הם שוגים באשליה, כי ברית המועצות תעדיף את השלום הישראלי-ירדני על האינטרסים האסטרטגיים שלה במזרח התיכון. יחסה של ברית המועצות לחוזה השלום הישראלי-מצרי מוכיח את ההיפך. כניעתו של חוסיין לתכתיב הסורי בענין הועידה הבינלאומית, היא המעודדת את מוסקבה להמשיך ולהשתמש במכשיר זה, כדי להגיע ליעדה האסטרטגי הנכסף.

הדיפלומטים במוסקבה המאוששים מהצלחתם לשבור בסיועו של חוסיין את התנגדות האמריקאית-ישראלית לרעיון הועידה הבינלאומית מניחים, כי הלחץ הבינלאומי, שיגבר עם פתיחתו של שיחות ההכנה לקראת הועידה הבינלאומית, לא יאפשר לאמריקאים, קל וחומר לישראלים, לסגת. הם יאלצו להמשיך במסלול הועידה, כדי שלא להצטייר כמפריעים לשלום.

אמנם ידוע לסובייטים, כי קיימת הבנה ישראלית-אמריקאית, במקרה שישאל תיטוש את הועידה, בשל נסיון משתתפיה ליטול סמכויות כפייה, תפרוש גם ארה"ב מן הועידה. אך הסובייטים גם קלטו את הדברים שאמר לא מכבר בניו-יורק הנרי קסינגור: "סיוני בעידה בינלאומית מוכיח שלא בקלות אפשר לפרק ועידה לאחר שכונסה, ולא בנקל אפשר לפרוש ממנה".

אין הסובייטים מותחים בקורת על הסכם פרס-חוסיין, שכן הוא אמור לפתוח להם את השער לועידה הבינלאומית המיוחלת, כשהיה בפנים, לא קל יהיה להיפרד.

ומה בירושלים? לפני כארבע שנים, ב-3 בדצמבר 1984 מסר שמעון פרס, (אז ראש הממשלה) הודעה בכנסת בשם הממשלה ואמר:

הרעיון של ועידה בינלאומית נדחה בישראל על ידי הכל, הוא נועד בעצם לשלול מישראל אפשרות לנהל מו"מ בתנאים של שוויון, ועידה שישתתפו בה הנציגים הקיצוניים ביותר בעולם הערבי, הם יאלצו את מדינות ערב להקציף את עמדותיהן, לקשור כל מהלך שהוא בשורה של מהלכים מסובכים וקשים, ובעצם להפעיל על ישראל לחץ במקום לנהל אתה משא ומתן. ישראל סבורה, שאין טעם לפתוח במשא ומתן על המשא ומתן, מוטוב שהצדדים ייפגשו פנים אל פנים בלא מפעילי לחץ ובלא גוררי סירובים.

טעמים של נימוקים אלה נגד הועידה הבינלאומית לא פג גם לאחר שנושא הועידה הבינלאומית, שהחל כויכוח על טאקטיקה הפך לציר במחלוקת בינמפלגתית, אין כל הצדקה שישאל תוותר על זכותה שלה לנהל מו"מ בתנאים של שוויון על מנת להבטיח את השוויון של ברית המועצות, להשוות את מעמדה במזרח התיכון לזה של ארה"ב.

ברית המועצות חתרה כל השנים להכרה בשוויון מעמדה כמעצמת-על גם במזרח-התיכון ונתקלה בקשיים. אך לא על ישראל מוטלת החובה להבטיח הכרה זו ולממן את כרטיס הכניסה של הסובייטים לשותפות המזרח-התיכונית. המחיר הנדרש מישראל בעד הבטחת זכויותיה של ברית המועצות, הסכמה לבינאמו של הסכסוך הישראלי – ערבי ווויתור על זכותה של ישראל לנהל מו"מ בתנאים של שוויון, הוא מחיר כבד מדי. ■

לערוב לקווי 1967 כגבולות-קבע שבין ישראל לשכנותיה, ויותר מזה, היא אף הסכימה לשינויים קלים בגבולות תוך הסכמה מרצון של הצדדים. הכרה זו במציאות החדשה לא ביטאה שינוי היחס לישראל שכן בשנת 1969 בעת המשא ומתן האינטנסיבי האמריקני-סובייטי על נוסחת ההסדר המזרח-תיכוני נקטה ברית המועצות קו עויין מן הבחינה הדמוגרפית, היא דרשה לקבוע כאחד העקרונות להסדר הישראלי-ערבי את זכות השיבה של כל הפליטים הפלשתיניים לבתיהם. ארה"ב טענה שדבר זה כמוהו כהכנסת פצת-זמן לישראל בגבולותיה המצומצמים. כמחווה כלפי העקרון היתה ארה"ב מוכנה להסכים ל"החזרת פליטים לא במספרים גדולים". ברית-המועצות התעקשה ועל ידי כך ניצלה ישראל מסכנת ההסדר הכפוי ששתי מעצמות-העל דנו אז על פרטיו.

הסדר מדיני שהיה מבטיח הכנסת למעלה ממיליון פלשתינים לישראל שבגבולות הקו הירוק, היה מביא לדה-צינוציה של ישראל, וזו היא המגמה המונחת ביסוד ההסדרים אשר ברית המועצות מביאה לדיון הועידה הבינלאומית.

לסיכום

"בלעדי ברית המועצות לא תוכלו להגיע אל השלום", הזהיר שר החוץ הסובייטי אדוארד שווארדנאדזה, את שר החוץ שמעון פרס בפגישתם בניו-יורק בספטמבר 1987.

במשפט בוטה זה דחה למעשה שר החוץ הסובייטי את הקונספציה שהיתה מונחת ביסוד ההסכם עם חוסיין (11 באפריל 1987) של הפתיחה הבינלאומית למו"מ ישיר בין ישראל לירדן. "הסכם לונדון" של שמעון פרס נועד לפרוס מטריה בינלאומית על רבת-עמון, על מנת לאפשר למלך חוסיין לפתוח במו"מ גלוי עם ישראל, בלא לגרות את התנגדותה של דמשק, האזהרה הסובייטית מפיו של שר החוץ שווארדנאדזה פירושה שברית המועצות לא תתן לארה"ב לחזור על "תרגיל זינוח" משנת 1973, כלומר לנצל את הנוכחות הסובייטית בפתיחתה של הועידה ככסות לתיווך אמריקאי בין ישראל לירדן, מה שנראה בעיני הסובייטים כ"פאקס אמריקנה", תוך כדי פסיחה על ברית המועצות.

הסובייטים הבהירו, יותר בשיחות עם האמריקאים מאשר בשיחות עם נציגים ישראלים, כי הם לא יהיו בבחינת "רוכשי כרטיסים לתיאטרון", לשון אחר: הם לא יסכימו להיות צופים מן הצד. ברית המועצות רוצה להטביע את חותמה על ההסדר באיזור, והיא דורשת להיות שותפה בערובות של המעצמות לגבולותיהן של מדינות המזרח-התיכון, ערובות שעשויות להקנות לה גם זכות של התערבות מתמדת.

על אף הבהרות אלה ממשיכות שתי מעצמות העל, כל אחת מנימוקיה שלה, להחליף דעות ומיסמכים על נוהליה של ועידה בינלאומית ועל סמכויותיה, ועצם קיומם של חילופי דעות אלה מאושש את הסובייטים להאמין, כי ארה"ב השלימה למעשה עם רעיון הועידה המלאה והבינה שברית המועצות לא תסכים להיות עלה התאנה של תיווך אמריקאי.

בושינגטון, ובמידה חלקית, בירושלים, יש מי שמשלה את עצמו כי בכוח ה"דטאנט" אפשר יהיה להזיז את ברית המועצות מעמדתה כדי שתוותר על היעד האסטרטגי שלה במזרח התיכון: שותפות מלאה בעיצוב פני האיזור ובהכרה בזכותה להתערב בנעשה "בקרב גבולותיה הדרומיים", כפי שברית המועצות הגדירה את האיזור לא אחת גם באגרות רשמיות לארה"ב ולישראל.

במוסקבה סומכים על "פחד דמשק" שנפל על חוסיין, בחפשו מטריה בינלאומית לשיחות ישירות עם ישראל, במוסקבה מאמינים, כי המניע שדחף את חוסיין להביא לברית המועצות הצלחה דיפלומטית בשבירת ההתנגדות האמריקאית – ישראלית, ימשיך להניע את מהלכיו של חוסיין גם במהלך